

SOĞUK SAVAŞ'TAN BUGÜNE ABD VE 'PETROLCÜ' MÜTTEFİKLERİ

Gökçe DALGIÇ*

The Middle Eastern region, one of the most important regions in the world due to its energy sources and geographical position, attracted mostly the attention of great powers. Within this framework, especially in the aftermath of the Cold War era, the U.S conducted an active policy in the region. The American foreign policy's general characteristic is based upon building alliances, and therefore the U.S adopted the same method in forming its foreign policy in the Middle East. That is why, regarding America's Middle East policy, the alliances that the U.S established are of vital importance. This essay, particularly, aims to study the relationship between the U.S and its alliances within this region.

Sahip olduğu doğal kaynaklar ve zaman zaman yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle neredeyse sürekli olarak dünya gündeminde yer alan Basra Körfezi, Hint Okyanusu'nun uzantısı olan ve Arap Yarımadası'nın doğusu ile İran'ın güneybatısı arasındaki deniz alanını ifade etmektedir. Kuzeybatıda Şatt-ül Arap'tan güneydoğuda da Hürmüz Boğazı ile Umman Körfezi'ne kadar uzanan deniz alanı bölge olarak düşünüldüğünde ise, Basra Körfezi'ne kıyısı olan İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Umman topraklarını içine alan ve Körfez Bölgesi olarak adlandırılan alanı ifade etmektedir.

Tamamını Müslüman ülkelerin oluşturduğu Körfez Bölgesi'nde İran dışında tüm ülkelerde nüfusun çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Bu anlamda bir değerlendirme yapıldığında, Körfez ülkelerinde siyasal istikrarın temel kaynaklarından birisinin din olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ülke yönetiminde dinî kurallar esas alınmakta, bu şekilde halkın yönetime bağlılığı sağlanmaktadır. Ancak tabii ki bu tek etken değildir ve Irak örneğinde olduğu gibi istisnalar da söz konusudur. Dinin kolaylaştırdığı siyasal istikrara (anti-demokratik yollarla olsa da) yine bölgenin tamamında etkisini hissettiren aşiret ve aile yapısı da katkı sağlamaktadır. Her iki düzeyde de geçerli olan hiyerarşik düzen dinî bütünlükle de birleşerek mevcut düzenin sürmesine kolaylık sağlamaktadır.

* ASAM, Orta Doğu Araştırmaları Masası, Asistan. E-posta: gdalgic@avsam.org
Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 270-293.

.....
 : **Bu noktada yapılan diğer**
 : **bir yorum ise, Körfez'deki**
 : **bu anarşik yapıyı bölge**
 : **ülkelerinin kendilerini**
 : **meşru birer devlet ve bu**
 : **devletlerin meşru halkları**
 : **olarak tanımlamamış**
 : **olmalarına, yani tam bir**
 : **kimlik belirleyememiş**
 : **olmalarına**
 : **bağlamaktadır.**

Kendi iç yapılarında böyle hiyerarşik bir yapılanma ve buna dayalı bir bütünlük için çaba gösteriliyor olsa da, Körfez ülkelerinin ikili ve çoklu ilişkileri bu esaslara dayansa da, sağlam bir siyasi yapı görmek mümkün değildir. Bu ülkelerin birçoğu özellikle güvenlik konusunda bölge dışı aktörlerle ilişki içinde olmayı tercih etmektedirler. Esasen, bunun temel sebebi bu ülkelerin birbirlerinden algıladıkları tehdittir. Özellikle, İran ve Irak'tan algılanan tehdit, diğer bölge aktörlerini

ni her zaman alternatif ittifaklara yöneltmiştir. Bu çerçevede İran'ın devrim sonrası benimsediği politikalar ve Irak'ın Kuveyt'i işgali ile belirginleşen yayılcı hedefleri bu iki bölge gücüne göre oldukça az bir güce sahip olan diğer Körfez ülkelerinde endişe yaratmaktadır. Bu noktada yapılan diğer bir yorum ise, Körfez'deki bu anarşik yapıyı bölge ülkelerinin kendilerini meşru birer devlet ve bu devletlerin meşru halkları olarak tanımlamamış olmalarına, yani tam bir kimlik belirleyememiş olmalarına bağlamaktadır.¹ Bu yoruma göre, kendi kimliklerini belirleyememiş bu ülkelerin bölgedeki diğer devletlerle uzlaşmaları oldukça güçtür.

Esas itibarıyla dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %60'ına sahip olması ve coğrafi konumu nedeniyle bu bölgede herhangi bir karışıklık olmaması ve istikrarın sürmesi bir çok devletin çıkarıdır. Ancak ABD, bir süper güç olarak bölgeye çok çeşitli nedenlerle ilgi göstermektedir.

Ancak bu konudaki açıklamalara geçmeden önce çalışmanın yapılmasındaki temel amaç ve çalışmada izlenecek yöntem hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Orta Doğu haritasını gözümüzün önüne getirdiğimizde, ABD politikalarında endişe kaynağı olarak değerlendirilen İran, Irak ve İsrail-Filistin sorununun etkili olduğu topraklar haricinde neredeyse tüm topraklar Körfez bölgesini oluşturmaktadır. Bu anlamda ABD'nin hem bölgede fiili varlığını kolaylaştırmak açısından, hem de daha geniş anlamda bu bölgeyi çevreleyen alanlardaki etkinliğini kolaylaştırmak açısından Körfez ülkeleri özel bir önem

¹ Ramazan Kılıç, 'Soğuk Savaş Sonrasında Basra Körfezi'nde Güvenlik: Yapılanma, Algılamalar, Politikalar', *Avrasya Dosyası*, Cilt 6, Sayı 1, İlkbahar 2000; ayrıca bkz., Kenneth Katzman, 'Searching for Stable Peace in the Persian Gulf', US Army War College, Strategic Studies Institute, 1998, s. 3.

arz etmektedir. İçinde bulunduğumuz günlerde sık sık dile getirilen olası Irak müdahalesi bu önemi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Elbette ki, bu durum son dönemde ortaya çıkmış bir özellik değildir. Ancak bu koşullar altında bir kez daha ele alınması gerektiği düşüncesiyle bu çalışma yapılmıştır. Soğuk Savaş yılları boyunca ve sonrasında ABD bölgeye ilgisini sürdürmüştü ve bu ilgi çerçevesinde bir takım uygulamalarda bulunmuştur. Çalışmada, ABD'nin bölgeye bakışı üç düzeyde ele alınmaya çalışılacaktır. İlk olarak, artık küresel anlamda bir süper güç olan ABD'nin bu sıfatı çerçevesinde bölgeye bakışı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Sonrasında biraz daha özele inilecek ve Soğuk Savaş yıllarından itibaren bölgeye uygulanan politikalar ve bu politikalarda etkili olan faktörler tarihi süreç içerisinde ortaya koyulacaktır. Üçüncü bölümde ise ikili ilişkiler düzeyinde bazı bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

I. Küresel Hegemon ABD ve Basra Körfezi

Soğuk Savaş yılları boyunca, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) önderliğindeki Doğu Bloku'na karşı mücadele eden, mevcut 'kötü'ye karşı kendi 'iyi'sinin doğruluğunu kanıtlama çabasını yürüten ABD, 1990'ların başından itibaren, SSCB ve Doğu Bloku'nun parçalanmasıyla sahnede yalnız kalmıştır. O dönemde ABD için iki seçenek söz konusudur: Bunlardan ilki global politikalarını devam ettirerek tek süper güç olmak, diğeri de kendi kıtasına dönmek ve bu sayede de çok sayıda bölgesel gücün ortaya çıkmasına izin vermektir. Başlangıçta yeni konumunu belirlemede güçlük çeken ABD ilk seçeneği tercih etmiş, güçlüye karşı zayıfı koruyacak adalet ve dürüstlük ilkelerini içeren Yeni Dünya Düzeni'ni Körfez Savaşı sonrasında dile getirmiştir.²

Bu noktadan sonra, ABD'nin ulusal güvenlik stratejilerine genel olarak bakıldığında çeşitli başlıklar altında tüm dünyaya yayılan oldukça kapsamlı ulusal çıkar alanları belirlediği özellikle dikkat çekmektedir. Bu belirlenen çıkar alanları çerçevesinde ABD dünyanın her yerinde olmaktan ziyade söz konusu noktalara ağırlık verme yoluna gitmeye başlamıştır.

Dış politikasını ticaret politikasına paralel bir şekilde düzenleyen küresel hegemon ABD, küreselleşmeyi de kendi değerlerine uygun olarak yorumlamaktadır.³ Bu yoruma göre, küreselleşme süreci demokrasi, serbest pazar ekonomisi, insan hakları gibi Amerikan değerleriyle örtüşen bir süreçtir ve bu süreç Amerikalılar için yeni fırsat-

² Richard K. Herrman, 'The Middle East and the New World Order', *America's Strategy in a Changing World* (ed. by Sean Lynn Jones, Steven Miller), (Cambridge, MIT Press, 1993), ss. 301-302.

³ Çağrı Erhan, 'ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 56, Sayı 4, ss. 86-87.

lar yaratmaktadır. Bu sürece yönelik bir tehdit Amerikan halkına zarar vereceği için ulusal düzenlemelerin ötesinde, tüm dünyada serbest pazar ekonomisi ve uluslararası normlara bağlılık, uluslararası suçlarla ve çevre kirliliği ile mücadele gibi ilkelere uyulması ABD'nin en temel çıkarıdır.

Tüm bu genel çerçeveye içerisinde küresel hegemon olarak, ABD'nin Basra Körfezi'ne yaklaşımını değerlendirdiğimizde tabii ki ekonomik endişelerin öne çıktığı görülmektedir. ABD'nin 2025 yılına kadar enerji tüketimini büyük ölçüde Atlantik havzasından karşılayacağı tahminleri yapılmaktadır.⁴ Körfez petrolüne bağımlılığını düşürse bile petrolün bölgeden uluslararası piyasalara sorunsuz akışını sağlamak ABD için hayati bir çıkar olmaya devam edecektir. Akışı engelleyecek ya da durduracak önemli bir kriz petrol fiyatlarında doğrudan bir etki doğuracaktır. Amerikan ekonomisi istikrarlı ve sağlam bir küresel ekonomiye dayanmaktadır. Bu nedenle kendisi bu bölgeye bağımlı olmaktan kurtulsa bile, örneğin Suudi Arabistan'da ortaya çıkacak bir karışıklık ve bu çevrede petrol akışında meydana gelecek bir aksama ABD'nin önemli ticari ortaklarının ekonomisini doğrudan etkileyebilecektir.

ABD'nin küresel ilgi alanı olarak Basra Körfezi'ni göz önünde bulundurmasını gerekli kılan bir neden de, bölgede radikal İslam'ın hâkim olma çabasıdır. ABD için bu söylemin önem taşımasının nedeni, radikal İslam'ın anti-hegemonik bir düşünce yapısına dayanmasıdır. Doğal olarak da bu düşünceyi savunan kesim ABD'nin sahip olduğu bu hakim role karşıdır. ABD, zaman zaman şiddete de dönüşen bu muhalif seslerin yukarıda da belirtildiği üzere Amerikan halkının çıkarlarına zarar vermesi gerekçesiyle bastırılması gerekliliği çerçevesinde bölgeye özen göstermek durumundadır.

Hem genel olarak ABD-İsrail ilişkilerinin niteliği, hem de özelde radikal İslam'ın İsrail için yarattığı tehdit noktasından bakıldığında da, Körfez bölgesinin ABD için önemi anlaşılabilir.

Bölgede Müslüman olmayan tek ülkesi ve ABD'nin Orta Doğu'daki en yakın partneri olarak İsrail, Filistin ile olan sorunlarının da etkisiyle bahsedilen radikal İslamcı hareketin hali hazırdaki en yakın hedeflerinden biridir. Kendi toplum yapısı ve değerleriyle en çok örtüşen ülke olarak bu açık hedefin korunması endişesi de ABD'nin bölgeye bakışında göz ardı edilemeyecek bir husustur.

⁴ Jacquelyn Davis, Michael Sweency, 'Regional Trends-The Middle East', *Strategic Paradigms 2025: US Security Planning for a New Era*, Institute for Foreign Policy Analysis, s.160.

II. Soğuk Savaş'tan Bugüne Bölgeye Yönelik ABD Politikaları

Buraya kadar küresel ölçekte Amerikan dış politikasında Körfez bölgesinin ne ifade ettiğine dâir genel bir çerçeve çizilmeye çalışıldıktan sonra bu bölümde tarihi süreç içerisinde Basra Körfezi'ne yönelik olarak uygulanan politikalar hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Öncelikle, ABD'nin Orta Doğu politikasını şekillendiren unsurları belirtmek gerekmektedir. Bu noktada bazı temel unsurlardan bahsetmek mümkündür. Bunlar, enerji güvenliği, 'dost rejimler'in korunması suretiyle sağlanacak istikrar ve İsrail'in güvenliğidir.⁵

ABD, II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren oluşturulan doktrinler doğrultusunda fiilen Orta Doğu'da var olmaya başlamıştır. 1947 yılında yayınlanan Truman Doktrini ile birlikte ABD, Orta Doğu'da İngiltere'nin boşaltacağı yeri dolduracağını ilk işaretlerini vermiştir. Yani bu tarihten itibaren ABD ve SSCB bölgede doğrudan doğruya karşı karşıya gelmeye başlamışlardır. Truman Doktrini çerçevesinde 'kuzey kuşak' ülkelerine yapılan yardım yanında yine 1947'de ABD ile Suudi Arabistan arasında üs ve ABD ile Bahreyn arasında liman kolaylığı öngören anlaşmalar yapılmıştır.⁶

Bu tarihten sonra, uzun yıllar boyunca temelinde bölgeye yönelik endişelerinin ilk sırasında yer alacak olan SSCB'yi dengeleme amacıyla, 1957 yılında Eisenhower Doktrini ilân edilmiştir. Bu doktrinle birlikte ABD, açık olarak ifade edilmese de, SSCB'ye karşı bölgenin korumasını üstlenmekteydi.

.....
 • **ABD'nin 1990'lara kadar**
 • **öne çıkan bölge**
 • **güçlerini, diğerlerine ve**
 • **özellikle SSCB tehdidinin**
 • **yayılmasına karşı**
 • **desteklediği**
 • **görülmektedir.**

Bu iki doktrinin ardından, bölgeye ilişkin politikalarda genel olarak ABD'nin öne çıkan bölge güçlerini, diğerlerine ve özellikle SSCB tehdidinin yayılmasına karşı desteklediği görülmektedir. Bu çerçevede ABD 1960'lar ve 70'lerde Irak'a karşı İran'ın, 1980'lerde İran'a karşı Irak'ın yanında yer almış, 1990'larda ise her ikisini de kontrol altında tutabilmek amacıyla 'çifte kuşatma' politikasını uygulamaya çalışmıştır.⁷

⁵ Jon B. Alterman, 'The Gulf States and the American Umbrella', *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 4, No 4, Aralık 2000, s. 1; ayrıca bkz., Graham E. Fuller, Ian O. Lesser, 'Persian Gulf Myths', *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 1997, Cilt 76, No 3, ss. 43-45.

⁶ Tayyar Ar, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, (Ankara, Alfa Yayıncılık, 1999), s. 67.

⁷ Alterman, 'The Gulf....', s. 1.

Ancak, 1960'lardan 1990'lara kadar ABD'nin uyguladığı İran ve Irak'ı birbirlerine karşı destekleme politikası bir takım eleştirilere de konu olmaktadır. Bu kapsamda bir yoruma göre, iki potansiyel bölgesel güç arasında istikrarsız bir güç dengesi olarak tanımlanan Körfez Güvenlik Sistemi, bölgede ABD gibi dış güçlerin bulunmasını, kendi Körfez egemenliklerine engel olarak gördükleri için istemeyen yönetimlerin iktidara gelmelerine yardım eden bir yapıya yol açmıştır.⁸

Nixon Doktrini

Eisenhower Doktrini'nin ardından bölgeye yönelik politikalara ilişkin ilk açıklanan doktrin, 1969 yılında ortaya koyulan Nixon Doktrini'dir. 1967 yılında İngiltere'nin bölgeyi terk etmesinin en büyük adımlarından biri olan Süveyş Kanalı'ndan çekildiğinde ABD bölgede barış ve istikrarı sağlamak için İran ve Suudi Arabistan'a dayalı bir politika izlemekteydi.⁹ Aynı yıllarda ABD, Vietnam Savaşı'na odaklanmış durumdaydı. Bu savaşın yarattığı yoğun baskının da etkisiyle 1969 yılında Başkan Nixon, sistemdeki yumuşamayı da ileri sürerek kendi adıyla anılan Nixon Doktrini'ni ortaya koydu.¹⁰ Bu doktrinin temel politikası ABD'nin doğrudan bir müdahalesi olmaksızın bölgesel 'ortaklar'/müttefikler vasıtasıyla çıkarlarını koruyabilmesiydi.¹¹ Nixon'a göre iki kutuplu sistem artık sona ermişti ve barışçı bir yapının oluşturulması amacı çerçevesinde müttefiklerin ve dost rejimlerin bu ortak çaba için sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Ancak, bu ABD'nin ekonomik ve askerî yardımda bulunmayacağı anlamına gelmiyordu.

ABD'nin benimsediği bu politikayı uygulamak için desteklediği ülkeler yukarıda da belirtildiği gibi İran ve Suudi Arabistan'dı. 1960-70'lerde Irak'ın ABD ile yakın bir ilişkiye istekli olmaması, aksine 1968'de iktidara gelen Baas Partisi'nin Moskova ile sıkı bağlara sahip olması, hatta 1972 yılında SSCB ile Dostluk Antlaşması imzalaması ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndaki tutumu, Arap terörist örgütleri desteklemesi gibi nedenlerle, Irak ABD'nin çıkarlarına uygun bir oyuncu değildi.

Oysa İran'da yönetimde olan Şah anti-komünistti ve oluşturmak istediği büyük ordu için ABD'nin malzeme ve eğitim desteğine ihtiyaç duy-

⁸ Bu değerlendirme ile ilgili olarak bkz., Kenneth, 'Searching.....', s.3.

⁹ Jay E. Hines, 'From Desert One to Southern Watch: The Evolution of US Central Command', JFQ, İlkbahar 2000, ss. 42.

¹⁰ Arı, 2000'li....., s. 72.

¹¹ Richard Nixon döneminde Amerikan dış politikası ve Nixon Doktrini ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <http://odur.let.rug.nl/~usa/P/m37/writings/index.htm>, bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz., Katzman, 'Searching.....', s. 3.

maktaydı. Ayrıca İran, İsrail'in güvenliği için bölgede Arap olmayan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi için de oldukça uygundu.¹²

İki ayaklı (twin pillar) bu politikanın diğer ayağını teşkil eden Suudi Arabistan ise ileride daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, ABD ile zaten uzun yıllar öncesinden beri yakın ilişki içerisindeydi ve o dönemde hakim olan Irak ve Mısır'ın milliyetçi söylemlerinden duyduğu rahatsızlık nedeniyle zaten ABD ile böyle bir ilişkiye istekliydi. Hem ayrıca bu sayede bölgede birbirlerini tehdit olarak algılayan bu iki ülke arasındaki ilişkilerde de belli ölçüde bir yumuşama sağlanabilmiş olacaktı.

Ancak, ABD'nin Şah yönetimindeki İran'a yönelik bu politikası istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmiştir. Ülkede artan Amerikan varlığı özellikle İran'da muhalif seslerin yükselmesine yol açmış ve hatta Şubat 1979'da Humeyni önderliğindeki muhaliflerin gerçekleştirdiği devrimle Şah'ın iktidardan düşmesinde de etkili olmuştur. Bu olayla beraber ABD, iki ayaklı Körfez stratejisinde bölgenin jandarması olarak tasarlanan ayağını kaybetmiş oldu. Bundan sonra, İran İslam Cumhuriyeti'nin yeni yönetimi anti-Amerikancı, anti-Siyonist bir söylem içine girmiş, tüm bölgede İslam Devrimi'nin yayılması için çalışmaya başlamıştır. İran İslam Devrimi ve ardından yaşanan rehine kriziyle birlikte, iki ülke arasındaki tüm askeri ve ekonomik ilişkilere son verilmiştir.

İran'da bu olaylar yaşanırken, Irak'ta da kayda değer bir takım olaylar gerçekleşmiştir. Baas iktidarının Devrim Komite Konseyi'nde başkan yardımcısı olarak görev yapmakta olan Saddam Hüseyin 1970'ler boyunca, Irak Devlet Başkanı Hasan el Bekr'in, giderek artan Şah hegemonyasını durdurmak için çok zayıf olduğunu ileri sürerek, iktidarı ele geçirmek için zemin hazırlamış ve 1979 yılında da yönetimi ele geçirmiştir. Ayrıca 1973 yılında büyüyen İran gücünden duyduğu endişe ile Saddam Hüseyin Irak petrol gelirlerini kitle imha silahları elde etme çabalarında kullanmaya başlamıştır.¹³

1979 yılında gerçekleşen ve bölgede köklü etkiler doğuran bir diğer olay da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesidir. Körfez Bölgesi ile SSCB arasında tampon niteliği taşıyan İran ve Afganistan'da yaşanan bu gelişmeler, bölgedeki dost Arap ülkelerde ve İsrail'de ABD'nin taahhütlerini yerine getirebilme yeteneğine yönelik endişelerin, ABD cephesin-

¹² Katzman, 'Searching.....', s. 4.

¹³ Katzman, 'Searching.....', ss. 4-5.

¹⁴ Carter Doktrini ile ilgili olarak ayrıca bkz., <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1983/jan-feb/grinter.html>

.....
**Carter Doktrini'yle
 birlikte ABD bölgede
 savunma alanında
 düzenleyici, silah
 destekçisi ve de stratejik
 açıdan SSCB'ye karşı
 caydırıcı olarak hareket
 etmeye başlamıştır.**

de ise enerji kaynaklarının güvenliği endişesinin başlamasına neden olmuş ve 1980'lerle birlikte ABD'yi yeni politika arayışlarına yöneltmiştir.

Carter Doktrini

Aranan yeni politika 1980 yılında Carter Doktrini adı altında ilan edilmiştir.¹⁴ Temelinde Was-

hington'un Körfez ülkelerini istikrarsızlaştırmayı ve petrol akışına zarar vermeyi amaçlayan herhangi bir güce karşı koyacağını ifade eden bu politika, eski politikayla karşılaştırıldığında oldukça belirgin değişimler içermektedir.¹⁵ Öncelikle, Başkan Jimmy Carter bölgede kontrolü ele geçirmek amacıyla gerçekleştirilen herhangi bir teşebbüsün Amerikan ulusal çıkarlarına saldırı olarak algılanacağını ifade etmekteydi.¹⁶ Bu önem vurgulandıktan sonra, böyle bir saldırı gerçekleşirse askerî güç de dahil olmak üzere karşı koyulacağı belirtilmekteydi. Bu kadar net bir uyarı yapıldıktan sonra elbette ki Nixon Doktrini çerçevesinde kabul edilen bölge devletlerinin savunmalarında sorumluluğu kendilerinin üstlenmesi ilkesi devam ettirilemezdi. Hayati çıkarını koruyabilmek için ABD'nin fiilen bölgede bulunması ve sorumluluğu üzerine alması gerekmekteydi. ABD bölgede savunma alanında düzenleyici, silah destekçisi ve de stratejik açıdan SSCB'ye karşı caydırıcı olarak hareket etmeye başlamıştır.

Savunma harcamalarını artıran, benimsenen ilkeler doğrultusunda bölge ülkeleri ile ikili ilişkileri güçlendirme çalışmalarına başlayan ABD'nin bu doktrin çerçevesinde attığı en önemli adımlardan birisi de, Mart 1980'de kurulan RDJTF'dir (*Rapid Deployment Joint Task Force*).¹⁷

Hızlı Konuşlandırma Birliği (Rapid Deployment Joint Task Force - RDJTF)

RDJTF, önce MacDill Hava üssünde bulunan ve U.S Strike Command'a (STRICOM) yardımcı olan U.S Readiness Command'a (RED-COM) bağlıydı. Ortak operasyon planlamakla görevli olan bu birimin

¹⁵ Joseph Kostiner, 'The United States and the Gulf States: Alliance In Need', *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 2, Sayı 4, Aralık 1998, s.55.

¹⁶ Hines, 'From....', s. 42.

¹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Lawrence Freedman, Efraim Karsh, *The Gulf Conflict*, (Londra, 1993), s. 5

görev alanı Orta Doğu, Afrika (Sahra'nın Güneyi) ve Güney Asya'dan oluşmaktaydı. Ancak bu geniş alan nedeniyle herhangi bir operasyon durumunda US European Command'dan (EUCOM) destek almak durumunda kalmaktaydı. Bu görev alanı REDCOM'un STRICOM'un yerini almasıyla sona ermiştir. Nixon Doktrini'nin Üçüncü Dünya'daki çatışmalara karışmama ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilen bu uygulamayla beraber bu sorumluluk alanı EUCOM ve US Pacific Command (PACOM) arasında bölünmüştür. PACOM görev alanı başlangıçta Pakistan ve Hint Okyanusunun kuzeyini içermekteydi. Basra Köfezi ve Kızıl Deniz bu alana dahil edilmemişti. Ancak 1976'da tüm Hint Okyanusu bu alana dahil edilmiştir. 1973 Arap İsrail Savaşı patlak verince uzaktaki krizlere müdahale etmek için mobil ortak görev gücü kurulması önerilmiştir. Carter döneminde, 1977 yılında bu öneri benimsense de, herhangi bir oluşum gerçekleştirilmemiştir. Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski o dönemde Somali'den Pakistan'a kadar uzanan kriz hilâlini vurgulamaktaydı.

1979 yılına gelindiğinde İran'da Şah'ın devrilmesi, Humeyni'nin yönetimi ele geçirmesi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi durumu tamamen değiştirmiş ve birkaç ay içinde RDJTF kurulmuştur. Uzun iletişim hatları bölgesel üslerin yokluğu, koşulların yeterince anlaşılması, yetersiz güç, para ve de çakışan komuta sorumlulukları gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalan RDJTF Reagan'ın yönetime gelmesiyle birlikte çeşitli değişikliklere uğramıştır. Carter döneminde alınan savunma harcamalarının ve bölgedeki askerî varlığın artırılması gibi kararları daha da sıkılaştıran Reagan yönetimi RDJTF'yi REDCOM'dan ayrı bir ortak görev gücü haline dönüştürmüştür. Görev alanı ise Mısır, Sudan, Dijibuti, Etiyopya, Kenya, Somali, Afganistan, Bahreyn, İran, Irak, Kuveyt, Umman, Pakistan, Yemen Halk Cumhuriyeti, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Yemen Halk Cumhuriyeti olarak tanımlanmıştır. Bu değişikliklerle birlikte, RDJTF adı CENTCOM (Central Command) şeklinde değiştirilmiştir.¹⁸

CENTCOM, RDJTF'den oluşturulmuş olsa da aralarında temel bir fark söz konusuydu. Şöyle ki ortak görev güçleri esasında Savunma Bakanlığı tarafından oluşturulan geçici örgütlerdi. RDJTF de ABD güçlerinin Orta Doğu ve Doğu Afrika'ya girişi için geçici bir çözümdü. Ancak şimdi bütünleştirilmiş sürekli bir güç haline dönüştürülmesi öngörülmekteydi. Ocak 1983'te etkinlik kazanan CENTCOM'un faaliyet alanına Ürdün, Kızıl Deniz, Basra Körfezi dahil edilmiştir. Bu gücün bölgede sadece Amerikan çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermek

¹⁸ CENTCOM ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., <http://www.centcom.mil/>, ayrıca konuyla ilgili olarak bkz., 'The Greater Middle East', *JFQ Forum*, İlkbahar 1995, ss. 31-39.

için oluşturulmuş bir müdahale gücü olduğu ve bölge ülkeleriyle herhangi bir danışma ya da bu ülkelerin katılımının olmadığını ve CENTCOM'un bölge ülkelerinin çıkarlarına karşı olmadığını göstermek için CENTCOM komutanı bölge liderlerini, kendi çıkarlarıyla çelişecek faaliyetlere zorla dahil etmeden önemli güçleri desteklemeye çabalandıklarına inandırmaya çabalamıştır. Orada bulunma nedenlerini ise bu ülkelere kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak imkânları sağlamak ve eğer gerekirse çıkarlarını tehdit eden herhangi bir yerel veya bölgesel güce karşı toprak bütünlüklerini savunmak olarak vurgulamıştır. Ayrıca ABD'nin tehditlere yanıt vermede onların sahip olduğunun ötesinde bir yeteneğe sahip olduğuna inandırmaya çabalamıştır.¹⁹

Bu ara açıklamanın ardından bölgedeki gelişmelere geri döndüğümüzde İran'daki olayların Irak'ın durumunda da bir takım değişikliklere neden olduğunu görmekteyiz. İran'da yaşananların ardından ABD İran'ı çevrelemek amacıyla hareket etmeye başlamıştır. Çünkü yayılmacı söylem içerisine giren bu ülkenin bölgeye hakim olması ABD çıkarlarına tamamen aykırıydı. Irak'ın desteklenmesi de bunun bir parçasıdır. Çünkü Saddam Hüseyin, komşu ülkelerle karşılaştırıldığında laik bir liderdi. Yönetim Sünniler'in elinde olsa bile ülkede çoğunluğu Şii'lerin oluşturması nedeniyle İran İslam Devrimi'nin bu ülkede de büyük rahatsızlık yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çerçevede Saddam Hüseyin 'ılımlı' hale dönüştürülmüştür. Kimyasal silah kullanımı, Körfezdeki tankerlere yönelik saldırıları, insan hakları ihlalleri gibi uygulamaları görmezden gelinmemiş ancak savunma amaçlı olarak yorumlanmıştır.²⁰ Ayrıca Irak ile SSCB arasında dostluk antlaşması olmasına rağmen Saddam Hüseyin ülkedeki komünistlere karşı sert politikalar uygulamaya ve açıkça SSCB'nin bazı uygulamalarını kınamaya başlamıştır. Bunda etkili olan bir başka unsur da petrol fiyatlarında meydana gelen artışla beraber Irak'ın silah alabileceği alternatiflerini çeşitlendirmiş olmasıdır. O dönemde Saddam Hüseyin'i ılımlı hale getiren bir diğer neden de İsrail'e karşı katı bir tutum içinde olmasıdır. Bu iki ılımlı nokta ABD için İran'dan boşalan yeri Irak'ın almasını makulleştirmiştir.

Pan-Arap söylemlerle Arap Ülkeleri arasında da öne çıkan, hatta Arapların Bismark'ı olarak görülen²¹ Saddam Hüseyin, komşusundan kendi ülkesine yayılabilecek bir Şii ayaklanmayı önleyebilmek ve belki de bu sayede Humeyni'yi yönetimden indirmek için çeşitli sebepler öne

¹⁹ Hines, 'From.....', ss. 43-45.

²⁰ Herrman, 'The Middle.....', s. 301.

²¹ Herrman, 'The Middle.....', s. 303.

sürerek İran'la silahlı mücadeleye girmeyi kararlaştırmıştır.²² Eylül 1980'de Irak'ın İran'a saldırmasıyla başlayan savaşın belirtilen sebepleri şu şekilde sıralana bilir: 1975 Cezayir Antlaşması ile İran'a bırakılan toprakları geri alarak Şatt'ül Arap Nehri üzerinde hakimiyet elde etmek, İran'ın Irak'taki Kürt halkın yönetime karşı hareketlerine destek vermesini önlemek, İran'da Araplar'ın yoğun olarak bulunduğu ve petrol açısından zengin Kuzistan Bölgesi'ni ele geçirerek kendi petrol zenginliğini artırıp İran'ın zenginliğini azaltmak ve tabii ki bölgenin hakim gücü olmak.²³

8 yıl devam eden savaş boyunca hiçbir ülke, bölge hegemonyasına oynamaları nedeniyle, ne İran ne de Irak'ın savaşta galip gelmesini istemiştir. ABD de savaş boyunca her iki tarafa da silah yardımıyla bulunmuştur. ABD için İran'ın parçalanmasıyla sonuçlanacak bir savaş hem SSCB'nin hem de bölgeyi hakimiyeti altına alacak olan Irak'ın işine yarayacağı için kabul edilemezdi. Aynı şekilde devrim ihraç politikası izleyen İran'ın bu düşünceyi tüm bölgeye yayması ve böylece ortaya çıkabilecek anti-Amerikan duruş da ABD açısından kabul edilemezdi. Dolayısıyla savaştan çıkabilecek en ideal sonuç savaş öncesi duruma en yakın koşullara geri dönüşü sağlayabilecek olan sonuçtu.

İran-Irak Savaşı devam ederken diğer Körfez ülkeleri arasında önemli bir oluşum gerçekleştirilmiştir. Nüfus ve askeri güç bakımından zayıf

olan ve bu nedenle de İran, Irak, diğer bazı Arap Devletleri ve aynı şekilde SSCB'nin olumsuz tepkilerinden çekinen bu nedenle bölgeye ilişkin her konuda mümkün olduğunca barışçı yolların uygulanmasını tercih eden Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Bahreyn, Katar, Umman) 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) kurmuşlardır.

Körfez ülkelerinin kendilerini savunma ihtiyaçlarını ortaya koyan bu örgüt ABD dahil herhangi bir büyük güçten bağımsız bir oluşumdur. ABD askeri yardımına ancak son çare olarak değer vermekteydi. Dolayısıyla bu ülkelerle ABD arasında resmi bir savuma anlaşması yoktu. Kendilerine yönelik tehditlerle öncelikli olarak diplomatik araçlarla ya da Araplar arası bir birlikle mücadele etmeyi tercih etmişlerdir. Bir Suudi'nin Amerikan varlığını 'Sizin rüzgâr

²² Alterman, 'The Gulf.....', s.2.

²³ Arı, 2000'li....., ss. 189-199.

gibi olmanızı istiyoruz. Yani sizi hissetmek istiyoruz ama görmek istemiyoruz'²⁴ şeklinde özetlemesine uygun olarak KİK ülkeleri de doğrudan Amerikan varlığının KİK ülkelerine karşı tehditleri provake edeceğini düşünerek RDF'nin 'ufuk ötesinde' yerleşmiş olmasından memnuniyet duymaktaydılar.²⁵

İran-İrak Savaşı'nın sonu Körfez Bölgesi'nde çok önemli bir dönüm noktasını ortaya koymuştur. Saddam Hüseyin oluşan güvenlik yapısının bir güç boşluğunu hoş görmeyeceğini, aynı şekilde ABD'nin de burada güç boşluğunu uygun göremeyeceğini düşünmüştür. Savaşta ABD'nin gizli olarak kendisini, İran'a karşı desteklemiş olmasından hareketle ABD'nin kendisini bölgedeki yeni yardımcı olarak kabul edeceğine inanmıştır.²⁶

Bu inançla, 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmiş ve bu olay bölgede köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kuveyt'le arasında sınır anlaşmazlıkları olan Irak 2 Ağustos 1990'da Kuveyt topraklarına karşı harekete geçmiştir.²⁷ Her ne kadar Irak bu davranışın gerekçelerini Kuveyt'ten kaynaklanan bir takım sorunlara bağlasa da temelinde Irak'ın bölgede sağlamak istediği hakimiyet asıl neden olarak görülebilir. Kuveyt'in petrol zenginliklerine de sahip olarak hem Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip ikinci ülke olacak hem Basra Körfezi'nde daha uzun bir kıyıya sahip olacak hem de İran'ı daha kolay kontrol altında tutabilecektir.²⁸ Yukarıda da belirtildiği üzere ABD ile arasındaki ılımlı hava Saddam Hüseyin'de büyük bir tepkiyle karşılaşmayacağı düşüncesini uyandırmıştır. O'na göre böyle bir durum ABD'nin çıkarlarını tehdit etmeyecek, dolayısıyla Kuveyt belki de bir savaşa bile gerek kalmadan Irak topraklarına katılabilecekti.²⁹ Sahip olduğu silahlarla birlikte amaçlarını gerçekleştirmiş bir Irak hem enerji güvenliği hem İsrail'in güvenliği hem de bölge istikrarı açısından kabul edilemez bir durumdu. Bu nedenle işler Saddam Hüseyin'in tasarladığı kadar kolay olmamıştır. BM kararları doğrultusunda oluşturulan ABD önderliğindeki çok uluslu gücün müdahalesiyle Irak Şubat 1991'de Kuveyt'ten çekilmiştir. Ancak bu, krizin askeri boyutta son bulmasıdır.

²⁴ Alterman, 'The Gulf.....', s. 3.

²⁵ Kostiner, 'The United.....', s. 55.

²⁶ Katzman, 'Searching.....', s. 5.

²⁷ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz., Phyllis Bennis, Michael Moushabeck (ed. by), *Beyond the Storm*, Olive Branch Press, 1991.

²⁸ Irak'ın Kuveyt'i işgaline ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz., Hamdi A. Hassan, *The Iraqi Invasion of Kuwait*, (Londra, 1999).

²⁹ Herrman, 'The Middle.....', s. 305.

Buna göre bölgede bir ABD yardımcısı üzerinden politika belirlemek, içinde bulunulan dönemde bu sıfatı taşıyan ülkenin bölgede hegemonya oluşturmaya yönelik hareketlerinin ABD tarafından kabul edilmesi anlamına gelmekteydi ve bunu kontrol etmek hiç kolay değildi. Bunun en güzel örneği, ABD'ye Saddam Hüseyin'den daha yakın bir müttefik olan İran Şahı'nın 1972 yılında Körfez'de oldukça büyük bir stratejik değer taşıyan üç adayı kuvvet kullanarak ele geçirmesine, bölgedeki en yakın müttefik olması gerekçesiyle, herhangi bir itirazda dahi bulunulamamasıdır. Ama İran ya da Irak'ın hegemonyasına karşı çıktığı çifte kuşatma stratejisinde ABD, Körfez'de bu iki ülkenin yayılmacılığına neden olabilecek istenmeyen bir işaret ya da teşvikten kaçınmaya özen göstermektedir.³²

ABD'nin askerî ve ekonomik ambargolar yoluyla Irak'ta Saddam Hüseyin'i iktidardan indirerek yeni bir yönetim oluşturmayı ve İran'ın komşularına karşı saldırganlıktan uzak dostane bir dış politika benimsemesini sağlamayı amaçlayan çifte kuşatma stratejisinin ayrıntılarına baktığımızda iki ülkeye birebir aynı politikanın uygulanmadığını görmekteyiz.

İran'a yönelik çevreleme tek taraflı bir uygulamadır. İran'ın terörü destekleme, kitle imha silahları geliştirme ve Arap-İsrail barış sürecini bozmaya yönelik davranışlarını değiştirmek amacıyla uygulanan yaptırımların kaynağı Amerikan yasalarıdır. Bu yasalar çerçevesinde Amerikan vatandaşlarının ve şirketlerinin İran'la çeşitli şekillerde iş yapmaları yasaklanmaktadır. Amerikan şirketleri yanında İran'a büyük yatırımlar yapan başka ülke şirketlerine yönelik yasaklar da getirilse de bunlar çok etkili olmamıştır.³³

İran'a yönelik bu tek taraflı uygulamaya karşılık Irak'a, Kuveyt'i işgalinin ardından BM Güvenlik Konseyince belirlenen yaptırımlar uygulanmaktadır. Yani, Irak'ı çevreleme politikası çok taraflı önlemlere dayalı bir uygulamadır. ABD, Irak BM kararlarını tam olarak yerine getirene kadar yaptırımların sona ermesi konusunda BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkını kullanabilecektir.³⁴ Ancak temel çerçevesi bu şekilde belirlenmiş olan stratejinin uygulanabilir olmadığına ilişkin eleştiriler yöneltilmektedir. Örneğin Avrupa ülkelerinin ve bazı Körfez ülkelerinin İran'la ticari ve diğer ekonomik bağlantılarını sürdürmeleri ve hatta 1990'ların ortasında bu konudaki kanunlar sıkıştırılıncaya

³² Katzman, 'Searching.....', s. 7.

³³ Edward Shirley, 'The Iran Policy Trap', *Foreign Policy*, Sonbahar 1994, Sayı 96, ss. 75-93.

³⁴ Alterman, 'The Gulf.....', ss. 4-5.

kadar Amerikan petrol şirketlerinin bile Avrupa'daki temsilcileri vasıtasıyla İran'la ticarete devam etmeleri bu politikanın ne kadar doğru olduğunu düşünmek için geçerli bir nedendi.³⁵

Körfez Savaşı'nın ardından ABD'nin bölgeye yönelik politikası yanında bölgedeki varlığında da değişim olmuştur. İran-İrak Savaşı devam ederken ABD, KİK ülkelerine ait tankerleri savaştan ülkelerin saldırılarına karşı korumak için Körfez'de gemilerini görevlendirerek doğrudan bir askeri faaliyette bulunmuştu. Ancak bu 'ufuk ötesi' politikasında bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Birleşmiş Milletler'in bu uygulamayı yasaklamasıyla birlikte ABD'den bu yardımı alan Körfez ülkeleri (öncelikle Kuveyt) bu faaliyeti politik bir davranış olarak ya da ABD'nin KİK ülkelerini savunması gibi bir davranış olarak tanımlamaya özen göstermişlerdir. Bu uygulama KİK ülkelerinin minimum düzeydeki yardımları ile gerçekleştirilmekteydi ve KİK ülkelerinin limanlarını kullanmayı da gerektirmemektedir. Keza KİK ülkeleri de ABD müttefiki ya da Amerikan kuvvetlerine topraklarını açan ülke olarak görünmek istemiyorlardı. Ama Ağustos 1990'da ABD aniden koruyucu rolüyle karşı karşıya kalmıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi ve Suudi Arabistan'a yönelik tehdidin ortadan kaldırılması için ABD liderliğindeki uluslararası güç aktif rol oynamıştır.³⁶ Körfez Krizi, KİK ülkeleri için göstermiştir ki savunma konusunda radikal Arap ülkelerle işbirliği yapmak fayda sağlamamaktadır. İran'la savaşı sırasında KİK ülkelerinin çoğu ve tabii Kuveyt tarafından desteklenen Irak şimdi Kuveyt'i işgal etmiştir. Mart 1991'de, KİK ülkeleri Suriye ve Mısır tarafından da desteklenen 'Şam Deklarasyonu'nu imzalamıştır. 'Altı Artı İki Antlaşması' olarak da anılan bu deklarasyon çerçevesinde KİK ülkeleri kara savunmasını Mısır ve Suriye kuvvetlerine emanet etmiştir. ABD'de bu girişimi desteklediğini tüm Körfez savunmasına hakim olmaktan ziyade hava savunmasına ağırlık vererek göstermiştir. Ancak tüm bunlara rağmen KİK ülkeleri durumdan hoşnut değildi. Askeri ve politik açıdan Mısır ve Suriye'ye güven duymuyorlardı ve deklarasyonu uygulamadılar. Aynı şekilde Umman Sultanı'nın 100.000 kişilik Körfez ordusu kurma önerisini de uygulamadılar. Çünkü ne birbirlerinin politik amaçlarına ne de kendi vatandaşlarının askeri becerilerine güven duymuyorlardı. Bir yoruma göre KİK ülkeleri bu deklarasyonu imzalarken ABD veya diğer batılı güçler potansiyel işgalciyi bastırana kadar Mısır ve Suriye güçlerini gelecek Irak saldırısını caydırmak ya da durdurmak için bir tarafta

³⁵ Kostiner, 'The United.....', s. 57, ayrıca Çifte Kuşatma Stratejisine ilişkin diğer eleştiriler için bkz., Stephen Hubbell, 'The Containment Myth', *Middle East Report*, Sonbahar 1998; Anthony Lake, 'Confronting Blacklash States', *Foreign Affairs*, Mart/Nisan 1994, Cilt 73, Sayı 2, ss. 45-56.

³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Hines, 'From.....', s. 83.

.....
 • **Bölgede bu kadar etkin**
 • **bir hale gelen ABD varlığı**
 • **elbette ki Körfez**
 • **ülkelerinde birtakım**
 • **sorunları da beraberinde**
 • **getirmiştir.**

tutmayı umuyorlardı.³⁷ Ayrıca bu ülkelerin kendi aralarında da ikili düzeyde anlaşmazlıkları söz konusuydu.³⁸ Tüm bunlardan dolayı ABD askeri rolü 'Çöl Fırtınası sonrası' Körfez İşbirliği Konseyi'nin tercih ettiği seçenek haline gelmiştir.³⁹ Tabii bu Körfezde ABD askeri varlığının

artırılmasını gerektirmiştir.

Bu noktada vurgulanması gereken husus Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgedeki temel varlık nedeni olan Sovyet tehdidi ortadan kalkan ABD için Körfez Krizi'nin ne kadar uygun bir fırsat olduğu ve Saddam tehdidinin Sovyet tehdidi yerine koyulabilecek en uygun tehdit olduğudur. Bu sayede ABD, bölgedeki varlığını meşru bir zemine oturtabilmiştir. Ancak ABD ile KİK arasında bir pakt oluşturulmamıştır, aynı şekilde Washington ve KİK ülkelerinin paylaştığı bir stratejik konsept yoktur. İlişkiler daha sonra ele alınacağı üzere, çoğunlukla ikili düzeyde yürütülmektedir. O günden bu güne KİK ülkelerine karşı, Kuveyt örneğindeki gibi bir saldırı önlenmiş olsa da Irak'ın BM kararlarına tam olarak uyması ya da İran'ın oluşturduğu tehdidin ortadan kalkması sağlanamamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ABD'nin bölgedeki askeri varlığının temelini teşkil eden CENTCOM, Irak'a ilişkin bu amacın gerçekleştirilmesi için çeşitli operasyonlar gerçekleştirmiştir. Savaşa gerek kalmaksızın bu tür bir korumanın çok daha ucuza mâl olduğu düşüncesiyle hareket eden CENTCOM yetkilileri bugün bu birimin yetki alanına Sovyetler Birliği'nin beş eski cumhuriyetini de dahil etmişlerdir: Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan.⁴⁰

Bölgede bu kadar etkin bir hale gelen ABD varlığı elbette ki Körfez ülkelerinde birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. KİK ülkelerine bakıldığında bu ülkelerin güvenlik sorunlarının çoğunun ülkelerin kendi içlerinde ortaya çıktığı görülmektedir ve bunlar temel olarak ABD ile güçlendirilen işbirliğinden kaynaklanmaktadır. Hatta Amerikan varlığına yönelik bu tepki 1995 ve 1996 yıllarında Suudi Arabistan'da bombalama olaylarına kadar ulaşmıştır. Ancak bu olayın ardından Suudi Savunma Bakanı ve ABD Savunma Bakanının yaptığı anlaşma

³⁷ Talbot ve Hicks, 'The US.....', ss. 77-95.

³⁸ Graham E. Fuller, Ian O. Lesser, 'Persian Gulf Myths', *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 1997, Cilt 76, No 3, ss. 46.

³⁹ Kostiner, 'The United.....', s. 58.

⁴⁰ Hines, 'From Desert.....', s. 48.

çerçevesinde Riyad ve Tahran'dan al Harj'a kadar olan bölgede yine CENTCOM operasyon düzenlemiştir.⁴¹ Çifte kuşatma stratejisinin ayrılmaz parçası olan askeri varlık bölge ülkelerinde özgürlük ve bağımsızlığın sınırlandırılmasının gözle görülür simgeleri olarak algılanmış ve bu çerçevede KİK rejimlerine karşı iç tehdidi şiddetlendirilebileceği yorumları yapılmıştır.⁴²

Körfez Savaşı'ndan 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen saldırılara kadar geçen on yıllık dönemde çifte kuşatma stratejisi içerdiği zorluklarla beraber bu tarihe kadar uygulanmıştır. George W. Bush dönemine geldiğinde artık bu stratejinin sona ermesi beklenmekteydi. 11 Eylül olaylarıyla birlikte küresel terörizmle mücadeleye başlayan ABD'nin uzun süreli bir operasyon yürütebilmek için Basra Körfezi'ne yönelik politikalarını gözden geçirmesi gerektiği söylenebilir. Bu çerçevede uzun dönemli bir ileri varlık için üç alternatif ileri sürülmektedir: Aşağı Körfez bölgesine azaltılmış kara ve hava varlığıyla uzun dönemli erişim; yatak bölgelerin çeşitlendirilmesiyle oluşan 1990'dan önceki gibi ufuk ötesi bir askeri varlık ve diğer bölgesel ortaklar ve ABD'nin kabiliyetlerine dayanan bir kombinasyon.⁴³

11 Eylül saldırılarından sorumlu olduğu iddia edilen kişilerin Körfez ülkeleriyle bağlantısının olduğunun ortaya çıkmasına karşılık KİK ülkeleri Amerikanın mücadelesine sempatiyle bakmamışlardır. ABD liderliğindeki askeri hareketi desteklemekten özellikle kaçınmışlar ve desteklerini ABD çabalarından ziyade 'global' düzeyde tutmaya özen göstermişlerdir. Körfez ülkeleri terörist saldırıları kınamakla beraber temel olarak üzerinde durdukları nokta işgal altındaki İsrail'in Filistin topraklarında gerçekleştirdiği terörist saldırıların da sona erdirilmesi olmuştur. 11 Eylül saldırılarının sorumlularının yakalanıp yargı önüne getirilmesi gerektiği konusunda hem fikir olan ülkeler aynı şekilde İsrail'in uyguladığı terörden zarar gören Filistin halkının unutulmaması gerektiği konusunda da fikir birliği sağlamışlardır.⁴⁴ Yani Körfez ülkeleri açısından çözülmesi gereken sorunların başında ABD'den farklı olarak İsrail-Filistin uyuşmazlığı gelmektedir ve ABD'nin bu konudaki tutumu Körfezdeki etkisini azaltmakta ve Körfez ülkelerinin hassasiyetini daha

⁴¹ Hines, 'From.....', s. 47.

⁴² Gregory F. Gause III, 'The Gulf Conundrum: Economic Change, Population Growth and Political Stability in the GCC States', *Washington Quarterly*, Cilt 20, No 1, Kış 1997, s. 153; ayrıca bkz., Talbot ve Hicks, 'The US.....', ss. 77-95.

⁴³ 'Beyond Containment: Defending US Interests in the Persian Gulf', *Institute for National Strategic Studies Special Report*, Eylül 2002, s. 1.

⁴⁴ Simon Henderson, 'The War Against Terror: The Caution of the Conservative Arab States of the Persian Gulf', *The Washington Institute Policywatch*, Sayı 563, 26 Eylül 2001, s. 2.

da artırmaktadır. Körfez ülkelerinde ABD liderliğinde yürütülen bu mücadele İslam karşıtı bir kampanya olarak algılanmakta bu da büyük bir sorun oluşturmaktadır. Körfez ülkelerinde ABD ile bağlar yöneticiler için giderek siyasi bir yükümlülük gibi gözetilmektedir.⁴⁵ İsrail'in de parçası olduğu bir koalisyonda yer almamak, Suriye gibi kardeş ülkelere ve İsrail işgaline karşı mücadele veren Hamas, Hizbullah veya İslami Cihat gibi gruplara saldırmamak ve benzeri çekinceler ortaya koyulmuştur. Bu çerçevede, Körfez yönetimlerini terörizmle mücadelelerin Washington'u memnun etmek için istemeyerek yapmaları gereken bir şeyden ziyade kendi varlıkları için çok önemli olduğuna inandırmanın zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Çünkü başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin, iç tehdit olarak Usame bin Ladin'in ortaya koyduğu İslami radikalizmle mücadele etmekte isteksiz görünmeleri kendileri için bir tehlikedir. 11 Eylül olaylarının sorumluları arasında Suudi vatandaşların sayıca çokluğu da göz önüne alındığında bugünkü durum geçmiş tecrübeler kadar büyük bir tehdit teşkil etmektedir.⁴⁶ Elbette bu ABD için göze alınabilecek bir durum değildir.

Bugün, KİK perspektifine göre İran ve Irak'ın bölge güvenliği açısından eskisi kadar acil ve önemli bir tehdit teşkil etmedikleri söylenebilir. Uygulanan politikalar Irak'ı zayıflatmış, İran'ı ise uslandırmıştır. Bu düşünceden hareketle KİK hükümetlerinin tercihi Çöl Fırtınası öncesinde olduğu gibi daha az görünür bir ABD varlığı tarafından desteklenen ve bölgesel bir güçle oluşturulacak de facto ortaklıkla gerçekleştirilecek güç dengesinin yeniden inşa edilmesidir. Bu tercihi gerçekleştirmek için Amerikan politikaları konusunda mevcut iç huzursuzlukları en aza indirmeleri ve İran ve Irak ile ilişkilerini iyileştirmeleri gerekecektir. Ancak bugün için böyle bir uygulama Amerikan politikası ile büyük bir fark yaratacaktır. Zaten İsrail politikası nedeniyle ABD ile sorunlar yaşayan KİK, ABD politikalarına uzak durup, işbirliğini de oldukça azaltma yoluna gidebilecektir.⁴⁷

ABD'nin global askeri stratejisinde bir değişimin olabileceği işaretleri çerçevesinde KİK ülkelerinin alternatif düşünceler üzerinde durmaları bu sorunu daha da anlamlı hale getirmektedir.⁴⁸

⁴⁵ 'Beyond.....', s. 2.

⁴⁶ Henderson, 'The War.....', ss. 3-4.

⁴⁷ 'Beyond.....', s. 2.

⁴⁸ Örneğin bkz., Ed Blanche, 'GCC Security: New Alliances in the Making?', *Current Affairs*, Mayıs 2001, ss. 4-8.

III. KİK Ülkeleri ile İkili İlişkiler

Suudi Arabistan: Suudi Arabistan, ABD ile ilişkileri çok uzun yıllar öncesinde başlamış bir bölge ülkesidir.⁴⁹ 1930'ların başında petrol arama ve çıkarma konusunda verilen imtiyazlarla başlamış olmakla beraber sadece bu konuyla sınırlı kalmamıştır. II. Dünya Savaşı'yla beraber bölgeye ilgisi artan ABD, 1944 yılında Suudi Arabistan'a ilk yardımı başlatmış ve bunun karşılığında Dahran'da bir askeri üssün kullanım hakkını elde etmiştir. İkili ilişkilerin temel konuları şu şekilde sıralanabilir: Arap-İsrail çatışmasında Suudi Arabistan'ın konumu, Körfez Savaşı sonrası bölge güvenliği, Suudi Arabistan'a silah satışı, Suudi dış yardım programları, ikili ticaret ilişkileri ve insan hakları ve demokrasi alanında Suudi politikaları.⁵⁰

Soğuk Savaş yılları boyunca ABD, Orta Doğu politikasının temel ayaklarından biri olan Suudi Arabistan'la ilişkiler her dönemde kesintisiz devam etmiştir. Körfez Savaşı

ikili ilişkilerde önemli bir dönemdir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ve onu izleyen süreçte Suudi Arabistan, tehdit algılamasında birinci sıraya İran'ı koyması nedeniyle Irak lehine bir tavır koymuştur. Bu çerçevede Irak lehine sınır düzenlemeleri ve mali yardımlar yapılmasını istemiştir.⁵¹ Ancak bu tutumunun sorunun çözümünde

fayda sağlamadığını görünce Amerikan kuvvetlerinin topraklarına konuşlanmasını kabul etmiştir. Suudi halkının büyük bölümü bu Amerikan varlığını bir tür işgal olarak değerlendirmiş ve bu durum ülkede bu gün de devam eden rahatsızlıkların kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için gerçekleştirilen operasyonda oldukça etkin bir rol oynayan Suudi Arabistan 1991'den sonra Irak'ın güneyinde oluşturulan uçuşa yasak bölgenin denetimini yapan Amerikan uçaklarına da ev sahipliği yapmıştır. Ancak BM silah denetimlerine yönelik engellemeleri nedeniyle 1998 yılında gerçekleştirilen hava saldırılarında topraklarını açmamıştır.⁵²

⁴⁹ İki ülke ilişkileri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz., Anthony H. Cordesman, 'Saudi Arabia, the US and the Structure of Gulf Alliances', Center for Strategic and International Studies, Şubat 1999.

⁵⁰ Alfred B. Prados, 'Saudi Arabia: Post-War Issues and US Relations', *Congressional Research Service Issue Brief for Congress*, Mayıs 2001, s. 1.

⁵¹ Gregory Gause, 'From 'Over the Horizon' to 'Into the Backyard': The US-Saudi Relationship and the Gulf War', *The Middle East and the United States* (ed. by David W. Lesch), Colorado, Westview Press, 1996, s.307.

⁵² Prados, 'Saudi Arabia:.....', s. 1; ayrıca bkz., Talbot ve Hicks, 'The US.....', ss. 77-95.

Suudi Arabistan'da ABD için özellikle önem taşıyan iki üs mevcuttur. Bunlardan biri Dahran'daki kara üssü, diğeri de Prens Sultan Hava Üssü'dür. Dünyanın en gelişmiş ve en büyük hava üslerinden biri olan Prens Sultan Üssü sadece Basra Körfezi değil Kuzeydoğu Afrika ve Afganistan'a yönelik olası operasyonlar için de komuta merkezi olma niteliğindedir.⁵³

Dünya petrol rezervlerinin %25'ine sahip olan Suudi Arabistan, ABD'nin petrol ithal ettiği ülkeler sıralamasının başında yer almaktadır. Buna karşılık ABD'de Suudi Arabistan'ın askeri harcamalarından en büyük payı alan ülkeler arasındadır. Yani iki ülke arasında özünde ABD lehine olan bir ticari ilişki söz konusudur. Bunun yanında Asya-Pasifik'teki Amerikan müttefikleri için fiyat istikrarı ve petrol arzının sağlanması krallığı ABD için daha da önemli hale getirmektedir. Bu düşünceden hareketle kraliyet ailesinin yönetimden devrilmesiyle oluşacak güç boşluğunun radikal İslamcılar tarafından doldurulması endişesi bugün için ülkeye yönelik temel korkudur. Bu nedenle krallıkta ortaya çıkacak herhangi bir değişim işareti endişeyle karşılanmaktadır.⁵⁴

Birbirinden tamamıyla farklı toplum yapısına sahip olan iki ülke arasında zaman zaman bu farklılıktan kaynaklanan gerginlikler olsa da ikili ilişkilerde her iki tarafın da çok önemli çıkarları vardır. Ancak bu ilişkinin sürekliliği büyük ölçüde Suudi rejiminin iç unsurlarla nasıl başa çıkacağına bağlıdır.

Kuveyt: Seçimle göreve gelen tek yasama organına sahip olması dolayısıyla KİK'in en açık politik sisteme sahip üyesi olduğu söylenebilir. Bu özelliğinin Körfez Savaşı'ndan beri bazı komşularını sıkıntıya düşüren şiddet ve politik karmaşanın Kuveyt'te yaşanmasını engellediği düşünülmektedir.⁵⁵

18 Eylül 1991 yılında ABD ile bu ülke arasında resmi bir savunma antlaşması yapılmıştır. Ardından İngiltere ve Fransa ile aynı şekilde antlaşmalar yapılmıştır.⁵⁶

Afganistan Operasyonu'nun ardından uluslararası terörle mücadele kapsamında listenin başında Irak'ın yer alması Kuveyt'e yönelik endişelerin artmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Saddam

⁵³ Serhat Erkmen, 'Suudi Arabistan-ABD İlişkileri: Zorunlu Bir İttifakın Geçmişten Bugüne Anatomisi', *Stratejik Analiz*, Sayı 20, Aralık 2001, s. 53.

⁵⁴ 'Security Issues in the Middle East', The Institute for Foreign Policy Analysis, Aralık 2001, s. 5.

⁵⁵ Gause III, 'The Gulf.....', s. 147.

⁵⁶ Kostiner, 'The United.....', s. 56.

Hüseyin'in Kuveyt'i bir kez daha işgale kalkışması ya da özellikle sivil hedeflere olmak üzere füze saldırısında bulunması gibi senaryolar ileri sürülmektedir.

Stratejik konumu, ABD ile arasındaki politik yakınlık ve topraklarında bulunan Amerikan askeri ve sivil personeli göz önünde bulundurulduğunda Kuveyt bu yeni savaşta açık hedeflerden biri haline dönüşmektedir. Ancak Kuveyt Emiri yaptığı açıklamayla açıkça Kuveyt'in Amerikan müttefiki olduğunu ve bu mücadelede ABD ile aynı tarafta olduklarını açıklamıştır.⁵⁷

Katar: En küçük Körfez ülkelerinden biri olan Katar, diğer ülkeler gibi Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirme gereği hissetmiştir. İran-İrak Savaşı'nda Irak'a maddi destek sağlamış olan Katar, Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan gerginlikte hemen Irak karşısındaki koalisyonda yerini almıştır. Bir yandan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün politik ve ekonomik destekçisi olan Katar, diğer taraftan FKÖ ile Saddam Hüseyin arasındaki ittifakı şiddetle kınamıştır. Önceden batılı ülkelerin deniz kuvvetlerinin Körfezdeki varlıklarına karşı çıkan Katar'ın bu tutumu da Kuveyt'in işgali ile birlikte değişmiş başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin hava kuvvetlerinin bölgede bulunması yönünde açık bir istekliliğe dönüşmüştür.

Bölge geneline bakıldığında Katar'ın jeopolitik konumu ve iki yönetici ailenin de Vahabi inancına bağlı olmalarından dolayı Suudi Arabistan ile yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Katar bölgesel ve küresel sorunların bir çoğunda Suudi Arabistan'ı izlemektedir.

ABD ile genelde iyi ilişkiler içinde olsa da 1980'lerin sonunda iki ülke arasında yaşanan gerginlik sonucu ABD bu ülkeyle askeri ve ekonomik işbirliğinden kaçınma politikasını benimsemiştir. Ancak 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin de etkisiyle anlaşmazlık sona etmiştir. ABD, Katar için arzu edilen güvenlik partneri haline dönüşmüştür.⁵⁸ 1992 yılında iki ülke arasında imzalanan savunma işbirliği antlaşmasıyla birlikte ABD, Katar'ın askeri üslerini kullanma ve ortak askeri tatbikat yapma imkanı elde etmiştir.

Bahreyn: Körfez Bölgesinin en küçük aynı zamanda tek ada ülkesidir. 1973 yılında kurulan parlamento 1975 yılında Bahreyn Emiri tarafından kapatılana kadar Kuveyt kadar olmasa da açık bir politik sisteme sahip olduğu söylenebilir. Parlamentonun yeniden kurulması

⁵⁷ 'Security.....', s. 20.

⁵⁸ Helen Chapin Metz, *Persian Gulf States Country Studies*, Federal Research Division Library of Congress, 1993, ss. 87-88.

bugün ülkedeki muhalif grupların temel isteğidir. Yeni parlamento seçimleri yapılmış olsa da önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. Kapatılan bu parlamento diğerlerinden farklı olarak seçimle iş başına gelmekteydi ve ülkede nüfusun %70'ini oluşturan Şiiler ile Sunniler eşit temsil hakkına sahipti.⁵⁹

Nüfusun çoğunu Şiiler oluşturduğu için İran'dan, bölgede hakim olma isteği nedeniyle de Irak'tan tehdit algılayan Bahreyn gerek bölge ülkeleriyle (KİK) gerekse bölge dışı güçlerle işbirliğine özen göstermiştir.

Ekim 1991'de ABD ile Savunma İşbirliği antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde Bahreyn'in askeri üslerini kullanma ve buralara askeri teçhizatlar kurma izni ABD'ye verilmiştir.⁶⁰

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE): Kurulduğutarihten itibaren dış politikasını büyük ölçüde güvenlik endişelerine göre şekillendiren BAE'nin temel amacı bölgesel krizlerin ülkeyi etkilemesini engellemek olmuştur.⁶¹ Her ne kadar Filistinlilere yönelik politikası nedeniyle eleştirilse de bu amaç çerçevesinde ABD ile ilişkilerin gelişmesi bölgesel krizlerden korunmak için bir önlem olarak algılanmıştır. ABD ile ilişkiler değerlendirilirken İran'la BAE arasındaki sorunlar da göz önünde bulundurulmalıdır. 1970'lerin başından itibaren Basra Körfezi'ndeki üç ada, iki ülke arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. 1992 yılında İran Abu Musa adasından BAE kuvvetlerini çıkarmış ayrıca Körfez girişindeki Hürmüz Boğazı'nda yer alan Büyük ve Küçük Tunb adalarının kontrolünü ele geçirmiştir.⁶² İran'ın bölgedeki Amerikan varlığına karşı tutumu da göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasındaki bu sorun BAE ve ABD'nin iyi ilişkiler içinde olmasının diğer bir nedeni olarak görülebilir.

Bu güvenlik endişeleri içinde BAE, 1992 yılında yapılan antlaşma ile ABD'ye bazı üsleri geçici olarak kullanma ve topraklarında ön konuşlanma izni vermiştir.

Umman: Umman'ın gerek ülke içinde gerekse bölgesel açıdan politik istikrar için bölge dışı ülkelere dayandığı söylenebilir. Hürmüz Boğazı'nın girişinde jeopolitik açıdan önemli bir noktada yer alıyor olması ve bu boğaza bakan uzun kıyıları da bölge dışı güçler için bu ülkeyi önemli hale getirmiştir.

⁵⁹ Gause III, 'The Gulf.....', s. 148.

⁶⁰ Metz, *Persian.....*, ss. 143-145.

⁶¹ Metz, *Persian.....*, ss. 246-249.

⁶² Kostiner, 'The United.....', s. 56.

.....
 : **Son yıllarda ABD için**
 : **bölge politikasını yeniden**
 : **gözden geçirmesini**
 : **gerektirecek ciddi**
 : **gelişmeler söz**
 : **konusudur.**

Umman Sultanı 1970'lerden itibaren başta petrol olmak üzere bir çok konuda Amerikalı uzmanlarla birlikte çalışmaya başlamış, 1979 İran Devrimi'nin ardından bölgesel güvenlik ve ittifakların devamlılığına daha fazla önem vermeye başlayan ABD de Umman'la daha fazla ilgilenmeye

başlamıştır.

1980 yılında yapılan antlaşma ile ABD'ye belirlenen koşullar altında Umman üslerini kullanma hakkı tanınmıştır. Bu antlaşma aslında Somali ve Kenya'yı da içeren daha büyük bir bölgesel stratejinin parçası niteliğindedir. Bu antlaşma çerçevesinde ülkedeki çeşitli hava üsleri de ABD tarafından yenilenmiştir.⁶³

Sonuç

Sonuç olarak, bugün ABD'nin mevcut politikalarında etkili olabilecek birçok olay yaşanmış olsa da, çalışmanın başında da belirtildiği gibi ABD, enerji akışının güvenliği ve istikrarı, İsrail'in güvenliği ve bölge ülkelerindeki dost rejimlerin korunması suretiyle sağlanacak istikrar olmak üzere 3 temel amacı halen göz önünde tutmaktadır. Ancak, son yıllarda ABD için bölge politikasını yeniden gözden geçirmesini gerektirecek ciddi gelişmeler söz konusudur.

Öncelikle küresel anlamda ABD'nin bölgeye hakimiyetine yönelik gelecekte ortaya çıkabilecek bir takım tehditlerden söz edilmektedir. Bu çerçevede Rusya'nın bölge ülkeleriyle ve özellikle İran'la ilişkileri göz önünde tutulmalıdır. Ancak yükselen güç niteliğiyle asıl dikkat çeken ülke Çin'dir. Büyüyen ekonomisiyle beraber enerji ihtiyacının da atacağı ve sonuçta Körfez'deki etkisinin de bugün olduğundan daha üst seviyelere çıkacağı uzun vadeli projeksiyonlarda özellikle vurgulanmaktadır. Diğer taraftan bölge düzeyinde değerlendirildiğinde ise yönetimi elinde bulunduran ailelerle ilişkileri iyi olsa bile Körfez halkının ülke topraklarındaki Amerikan varlığına ve bölgeye yönelik Amerikan politikalarına karşı göz ardı edilemeyecek bir muhalefeti söz konusudur. 11 Eylül saldırılarıyla birlikte artık kendi topraklarına da sıçrayan ABD'ye yönelik nefret, içinde bulunduğumuz günlerde gerçekleşmesi muhtemel Irak operasyonu ile daha da ciddi boyutlara ulaşacaktır. Bu noktada ABD'nin Arap toplumunun kalbini kazanmak

⁶³ Metz, *Persian.....*, ss. 312-316.

amacıyla bazı adımlar atması beklenebilir. Tabii bu adımlar ABD'nin İsrail politikası açısından bir takım maliyetler ya da bölgedeki radikal unsurlar tarafından da bir zafer olarak algılanabilecek nitelikte bir takım uygulamalar içerebilir. ABD bu konuda bir ikilem içinde görünse bile, hem bölgedeki varlığını hem de amaçladığı istikrarı koruyabilmek için Arap muhalefetini de tatmin edecek yeni politikalar içeren bir strateji uygulamaya koyması gerekmektedir.